

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.02.064>
УДК 811.161.2'246.2:004.7

Н.Ю. САРГАН, доктор філософії, молодший науковий співробітник
відділу історії української мови та ономастики
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: sarhan.nadiia@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0002-7873-3549>

ТРАНСОНІМІЗОВАНІ МІКРОТОПОНІМИ ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ

У статті досліджено мікротопоніми Житомирського Полісся, які постали внаслідок трансонімізації — одного з різновидів лексико-семантичного способу творення власних назв. Акцентовано на проблемі статусу трансонімізації, яку в ономастичних студіях часто трактують як недержавний процес. Схарактеризовано основні умови трансонімізації: суміжність, ієрархічну пов'язаність географічних об'єктів, зміну географічної реальності в межах однієї території, а також семантичне переосмислення назви. На основі фактичного матеріалу проаналізовано мікротопоніми, мотивовані ойконімами, гідронімами та іншими мікротопонімами; визначено напрями переходу назв між різними класами онімів. Установлено, що в мікротопонімії трансонімізація може реалізуватися як у «чистому» вигляді, так і в поєднанні з морфологічною трансформацією, складанням основ і використанням додаткових розрізнявальних компонентів. З'ясовано роль мікротопонімів як складника системи власних географічних назв регіону, тісно пов'язаного з локальним топонімним контекстом, і важливого джерела для вивчення історико-культурних і ландшафтних змін.

Ключові слова: мікротопонім, гідронім, ойконім, власні географічні назви, трансонімізація, лексико-семантичний словотвір, Житомирське Полісся.

Дослідження дериваційних процесів у системі власних назв, зокрема трансонімізації, — актуальне питання сучасної ономастики. Це явище неодноразово привертало увагу дослідників. Його докладно проаналізували І.І. Ковалик (Ковалик, 1961), Ю.О. Карпенко (Карпенко, 1990), Є.С. Отін (Отін, 1997а; Отін, 1997б), Є.О. Черепанова (Черепанова, 1999), Д.Г. Бучко (Бучко, 2013) та інші мовознавці. Деякі аспекти зазначеної проблеми висвітлено у працях З.О. Купчинської (Купчинська, 2012),

Цитування: Сарган Н.Ю. (2026). Трансонімізовані мікротопоніми Житомирського Полісся. *Українська мова*, 2 (98), 64—73. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.02.064>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

П.І. Білоусенка й О.О. Самоєнко (Білоусенко, Самоєнко, 2012), С.О. Вербича (Вербич, 2020). У науковій літературі перехід онімів з одного класу в інший кваліфіковано різними термінами (*інтраономастична омонімія*, *трансономатизація*), що засвідчує складність цього процесу й зумовлює потребу його подальшого вивчення.

Важливий матеріал для вивчення трансонімізації — мікротопонімія, яка вирізняється динамічністю, локальністю та тісним зв'язком із конкретними реаліями. Мікротопонімія Житомирського Полісся становить цінне джерело для такого аналізу, оскільки поєднує архаїчні й новітні назви, що репрезентують різні моделі трансонімізації.

Мета статті — з'ясувати особливості трансонімізації в мікротопонімії Житомирського Полісся та визначити її основні типи й умови реалізації.

Трансонімізація [лінгвісти також уживають терміни *трансономатизація*, *інтраономастична омонімія* (Ковалик, 1961, с. 281), *топонімна метонімія* (Отін, 19976, с. 195)] — перехід назв з одного класу онімів в інший. Трансонімізація, як і онімізація, належить до різновидів лексико-семантичного способу творення власних назв.

Трансонімізація має такі специфічні риси:

- граматична неузгодженість назви та лексеми на позначення відповідного денотата, напр.: *Багно* (мрн (2016), м. Малин) (Додаток), *Леонов* (пасов. (2021—2024), с. Замисловичі Олев.) (Додаток), *Осмковъ* (бол., с. Замисловичі Олев.) (Шуберт, 20,6) тощо;

- логічна невідповідність семантики назви йменованій реалії, наприклад мотивувальна основа гелоніма *Избины* (бол. (1846—1863), с. Рудня-Миколаївка Ємч.) (Шуберт, 21,6) < *избина* < *изба* 'кімната' (Тимченко 1, с. 346) указує на те, що йменована територія має бути місцем проживання людей. Утім болота, як відомо, несприятлива місцевість для проживання людей. Це дає підстави вважати, що зазначену власну географічну назву (далі — ВГН) утворено способом трансонімізації. Аналогічно — і такі ВГН: *Болота́* (мрн (2016), м. Малин) (Додаток), *Дубина* (мрн (2016), м. Малин) (Додаток), *Выгар* (бол. (2021—2024), с. Держанівка Олев.) (Додаток) та ін. Зауважимо, що цей принцип складно застосувати під час дослідження назв урочищ, адже лексема *урочище* — 'те, що становить природну межу (яр, гора і т. ін.)', 'ділянка, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, луг, болото серед лісу і т. ін.)' (СУМ Х, с. 483), може позначати різні географічні реалії.

Перенесення назви відбувається за таких умов: суміжність об'єктів, належність об'єкта іншому об'єктові (найчастіше — населеному пункту) чи суб'єктові, зміна географічної реалії в межах однієї території та пересмислення назви.

Трансонімізація поширена серед назв суміжних об'єктів: онім переходить від давнього та/або більш значущого об'єкта (зазвичай це великі водойми, населені пункти, інколи — урочища) до нового та/або менш значущого. Мікротопоніми досліджуваної території, мотивовані назвою суміжного об'єкта, представлені такими групами:

1. Мікротопоніми, мотивовані гідронімами, напр.: *Безудь* (уроч. (1846—1863), с. Рясне Бараш.) (Шуберт, 21,6) < назви р. *Безудь* (СГУ, с. 38; Шуберт, 21,6); *Вершки* (уроч. (1846—1863), с. Червона Воля Грдн.) (Шуберт, 21,6) < назви р. *Вершки* (СГУ, с. 100; Шуберт, 21,6); *Корма* (уроч. (1846—1863), с. Озеряни Олев.) (Шуберт, 20,6) < назви оз. *Корма* (Шуберт, 20,6); *Лозниця* (уроч. (1846—1863), с. Яблонець Н-В.) (Шуберт, 21,6) < назви р. *Лозниця* (СГУ, с. 319; Шуберт, 21,6); *Омелуша* (уроч. (1846—1863), с. Рудня-Миколаївка Ємлч., сучас. с. Омелуша) (Шуберт, 21,6) < назви р. *Омелуша* (СГУ, с. 398; Шуберт, 21,6); *Перга* (бол. (1846—1863), с. Білорічівці Блкр.) (Шуберт, 21,6) < назви р. *Перга* (СГУ, с. 414; Шуберт, 21,6); *Угля* (уроч. (1846—1863), с. Рудня-Іванівська Ємлч.) (Шуберт, 21,6) < назви р. *Угля* (СГУ, с. 577; Шуберт, 21,6).

2. Мікротопоніми, мотивовані ойконімами: *Веселівка* (х. (1946) Веселівської с. р. Корс.) (АТП, с. 174) < назви с. *Веселівка* (АТП, с. 174); *Городище* (х. (1946) Городищенської с. р. Черн.) (АТП, с. 187) < назви с. *Городище* (АТП, с. 187); *Малінівка* (куток (2016), м. Малин) (Додаток) < назви с. *Малінівка* (АТП, с. 178); *Роботище* (куток (2021—2024), с. Кропивня Н-В.) (Додаток) < назви с. *Роботище* (АТП, с. 160); *Щербини* (х. (1946) Щербинської с. р. Черн.) (АТП, с. 188) < назви с. *Щербини* (АТП, с. 188).

Етимонами значної кількості відойконімних мікротопонімів слугували назви сукупності людей: патроніми (назви груп людей за ім'ям їхнього предка, батька) на *-ичі* < *-ич*; родинні назви (назви родин за найменуванням їхнього родоначальника) із формантами *-и* / *-і* та низка назв на *-ани* / *-яни*; локально-етнічні назви (найменування груп людей за характером місцевості, на якій вони оселилися) на *-ани* / *-яни* й окремі конфіксальні назви на *-ці*; групові назви мешканців на *-ів-ці* / *-ин-ці* (мотивовані посесивами на *-ів* (*-ев*, *-ов*), *-ин*).

Творення відпатронімних назв на *-ичі* (по батькові) засвідчує, що їх поява припадає на другий етап еволюції суспільства: патріархальну сім'ю родової общини пізнішого часу, коли вся сім'я була зосереджена навколо родоначальника чоловічої статі (Купчинський, 1981, с. 21). Пор. відповідно вторинні мікротопоніми: *Багричи* (бол. (1846—1863), с. Держанівка Олев.) (Шуберт, 21,6), *Бурмичи* (х. (1846—1863), с. Дівочин Овр.) (Шуберт, 20,7), *Шушковичи* (прісілок (1471), Жит. пов.) (АЮЗР VII, 2, с. 8) тощо. Основне їхнє призначення — указівка на нащадка, походження і родову належність до особи, названої передсуфіксальною частиною. Антропоніми в основах таких мікротопонімів належать як до традиційних християнських імен [*Петричи* (уроч. (1846—1863), с. Держанівка Олев.) (Шуберт, 21,6)], так і до прізвищ [*Белокуричи* (уроч. (1846—1863), с. Виступовичі Овр.) (Шуберт, 20,7)]. Формант *-ичі* поєднують з іншими суфіксами на основі значеннєвої близькості, що зумовило появу назв на *-овичі* (*-йовичі*), *-евичі* (*-євичі*), *-иничі*, напр.: *Радовичи* (уроч. (1846—1863), с. Забаро-Давидівка Ємлч.) (Шуберт, 21,6).

Первинною основою мікроойконімів на *-ани* / *-яни* була загальна назва колективу, яка переходила на назву місця, де проживав цей колектив,

після чого назва місця (території) переходила на назву поселення (Білоусенко, Самоєнко, 2012, с. 38; Царалунга, 2009, с. 190). Назва *Вершани* (уроч. (1846—1863), с. Рудня-Іванівська Ємлч.) (Шуберт, 21,6), очевидно, номінувала місце проживання мешканців (пор.: ойконіми *Верх* (АТП, с. 70), *Верхи́* (АТП, с. 55, 68) тощо).

Дериваційна модель на *-и / -і* набула активного вжитку порівняно пізніше, тому вона особливо продуктивна в мікротопонімії, пор.: *Барані́* (крин., (2004), с. Перелісянка Звяг.) (СМГУ, с. 112), *Булгари* (житл. масив (2021—2024), м. Звягель) (Додаток); *Голяки* (х. (2021—2024), с. Кропивня Звяг.) (Додаток); *Гриньки* (х. (1946) Кашперівської с. р. Брн.) (АТП, с. 163); *Деркачі* (х. (1946) Липсько-Романівської с. р. Овр.) (АТП, с. 180); *Кулики* (х. (1946) Городецької с. р. Слов.) (АТП, с. 185); *Мотилі* (х. (1946) Омельниківської с. р. Нар.) (АТП, с. 179); *Панчуки* (х. (2021—2024), с. Кропивня Звяг.) (Додаток); *Шинкари* (ділянка дороги (2021—2024), с. Тупальці Звяг.) (Додаток); *Саргани* (куток (2021—2024), с. Кропивня Звяг.) (Додаток).

Д.Г. Бучко в одному зі своїх досліджень розмірковував, «чи правомірно вважати патронімі та родинні назви, тобто назви людей, утворені від антропонімів (іменування патрона чи засновника родини), загальними назвами і писати з малої букви?», і дійшов висновку, що їх варто кваліфікувати як власні назви, а способом їх творення, відповідно, треба вважати не онімізацію, а трансонімізацію (Бучко, 2013, с. 123). У статті «Відродинні ойконіми польсько-українського пограниччя» він зарахував до відродинних також і ВГН, мотивовані етнічними (Бучко, 2004, с. 155). Услід за Ю.О. Карпенком ми вважаємо етнічними загальними назвами (Карпенко, 2009), проте вони можуть функціювати в ролі власних (прізвищ та прізвищ). Така їхня особливість ускладнює аналіз ойконімів, адже стверджувати, чи умовна назва села *Жиди* походить від прізвища засновника (способом трансонімізації), чи від назви етнічної групи першопоселенців (способом онімізації), не маючи історичних відомостей, складно. У цьому контексті мікротопоніми мають певні особливості, на яких зацентруємо.

По-перше, значна кількість мікротопонімів на *-ани / -яни, -и / -і, -ич / -ич-і* позначає незаселені людьми території, що однозначно свідчить про їх утворення способом трансонімізації (*Багричи* (бол. (1846—1863), с. Держанівка Олев.) (Шуберт, 21,6), *Жиди* (кар'єр (2021—2024), с. Романів Жит.) (Додаток).

По-друге, поява назв на *-ич / -ич-і* та *-ани / -яни* припадає на ранній період розвитку суспільства (Купчинська, 2012, с. 131), тоді як одна з особливостей більшості мікротопонімів — тимчасовість їх функціонування. Тому доречніше в такому разі говорити про мотивацію відповідних мікротопонімів родинними назвами, в основах яких — відетнонімі антропоніми (Бучко, 2013, с. 123), що також свідчить про трансонімізацію (крім утворення назв за аналогією).

По-третє, назви людей, які мотивують топоніми, у процесі мовлення функціують як антропоніми (Лужецька, 2015, с. 184). «Власник поля, пан, мав ім'я і прізвище, — зазначав Д.Г. Бучко, — але оскільки він був

у селі один, то найкращим засобом його ідентифікації було не прізвище, а загальна назва *пан*, яка власне виконувала у цьому випадку роль оніма» (Бучко, 2005, с. 20). Якби антропонім в основі мікротопоніма був загальною назвою, тоді б він не виконував свою функцію — іменувати конкретний індивідуальний об'єкт і диференціювати його з-поміж інших. Отже, у цьому разі також ідеться про трансонімізацію.

Форманти *-ів-ці* / *-ин-ці* вважають варіантами суфікса *-ець* у формі множини (Франко, 1984, с. 44), а назви на *-ів-ці* / *-ин-ці* — спадкоємцями назв на *-ичі*. Проте, як зауважив С.О. Вербич, «кваліфікація ойконімів на *-ів-ц-і*, *-ин-ц-і* як відпатронімних дериватів некоректна, оскільки патронім — це утворення від імені або прізвища батька, а відпатронімний ойконім — назва поселення, пов'язана з ім'ям батька (предка), що колись проживав у цій місцевості, напр.: *Глібовичі*, *Пуятичі*. Отже, ойконіми з формантами *-ів-ц-і*, *-ин-ц-і* — це назви, що постали способом онімізації відповідних апеллятивів на позначення людей, які мешкали в поселеннях, названих ім'ям першозасновника, або ж вихідців із певного поселення» (Вербич, 2020, с. 62). Тобто йдеться про трансонімізацію: ім'я засновника поселення > назва поселення > назва мешканців (вихідців із) поселення > назва нового населеного пункту, напр.: *Іванківці* (х. (1946) Стрижівської с. р. Любр.) (АТП, с. 178) < *іванківці* < **Іванків* < *Іванко* (Габорах, с. 203—204), *Миколінці* (дж. (1988), с. Бараші Ємльч.) (СМГУ, с. 156) < *миколинці* < **Миколин* < *Микола*.

З-поміж мікротопонімів «немало похідних утворень від ойконімів і гідронімів, які вже вийшли з ужитку у зв'язку зі зникненням означуваного об'єкта: населеного пункту чи водоймища» (Чеховський, 1996, с. 4). Група ВГН Житомирського Полісся, утворених способом трансонімізації, що є наслідком зміни реалії, представлена такими мікротопонімами: *Дігтярня* (торф. (1959), на півн. схід від м. Олевськ) (СМГУ, с. 128) < *Дегтярня* (уроч. (1846—1863), с. Покровське Олев.) (Шуберт, 20,6); *Довжиця* (торф. (1959), 17 км на півн. схід від смт Олевськ) (СМГУ, с. 128) < *Довжицы* (2 суміжних уроч. (1846—1863), с. Журжевичі та Перга Олев.) (Шуберт, 20,6); *Дригів* (х. (1946), сучас. с. Дригів побли. р. Тетерів) (АТП, с. 169) < комп. *Дрыглов* ВГН *Дрыглов Сѣбруб* (ос. (1584) на р. Тетерів поблизу м. Чуднів) (АКЖМУ, с. 83); *Кривці* (уроч. (1846—1863) Черв. р-ну) (Шуберт, 22,6) < назви нп *Кривці* < суміжного потоку *Кривець* (Шуберт, 22,6); *Наталицьке* (торф. (1959), 35 км на півн. схід від смт Олевськ) (СМГУ, с. 160) < комп. *Наталицька* ВГН *Наталицька Гора* (уроч. (1846—1863), с. Майдан-Копищенський Олев.) (Шуберт, 20,6); *Оленячі Ріжки* (торф. (1959), 22 км на півн. схід від смт Олевськ) (СМГУ, с. 162) < *Оленины Рожки* (уроч. (1846—1863), с. Рудня-Хочинська Олев.) (Шуберт, 20,6); *Чемерна* (торф. (1959), 20 км на півн. захід від смт Олевськ) (СМГУ, с. 188) < *Чемерно* (уроч. (1846—1863), с. Покровське Олев.) (Шуберт, 20,6).

Цікаві для вивчення конотативні мікротопоніми. Така трансонімізація — це не результат суміжності або посесивності. У цьому разі відбувається переосмислення географічної назви, яка зазнала неповної деонімізації. «Вона одночасно “напівтопонім” і “напівапеллятив”, — зазначала

Є.О. Черепанова, — своєрідний онімний “мезонім”. Вона ще сприймається як назва конкретного об’єкта, але уже семантично розширена, має предметний зміст, здатна вступати в синонімічні відношення з апелятивами (узуальними чи оказіональними)» (Черепанова, 1999, с. 79—80), напр.: *Бевєрлі Гіллз* (куток (2016), м. Малин) (Додаток) < *Бевєрлі-Гіллз* (місто у США, в окрузі Лос-Анджелес штату Каліфорнія). Назву вулиці могли запозичити з метафоричним значенням *‘багате місце’ або ‘відоме місце’; *Куба* (куток (2021—2024), м. Звягель) (Додаток) < *Куба* (острівна держава Латинської Америки). В.Ф. Баньої ознакою конотації цього мікротопоніма вважає ‘віддалене місце’ (Баньої, 2009, с. 135); жителі м. Звягеля мотивують ВГН так само. *Рубльówka* (одна з назв мрн Царське Село (2016), м. Малин) (Додаток) < *Рубльówka* (неофіційна назва території поблизу м. Москви в РФ). Мікротопонім, імовірно, утворено на позначення місця проживання заможних людей, про що свідчить й інша назва мікрорайону *Царське Село*; *Шанхай* (куток (2016), м. Малин) (Додаток) < *Шанхай* (мегаполіс, найбільше місто за чисельністю населення в КНР). Є.С. Отін зауважував, що на Донбасі Шанхаями називали невідповідні частини поселень із хаотичною забудовою, що виникали стихійно (Отін, 1997а, с. 231). На думку В.Ф. Баньої, мотивувальною ознакою цього мікротопоніма на Закарпатті слугує ‘брудне, неприбране місце; занедбана територія’ або ‘багатолюдне місце’ (Баньої, 2009, с. 136). На території досліджуваного об’єкта розміщені гаражі, тому можна припустити, що відповідна назва зазнала трансонімізації на основі конотативної ознаки *‘невпорядкована частина поселення з хаотичною забудовою’, ‘брудне, неприбране місце; занедбана територія’.

Трансонімізація — семантичний процес, який проходить без зміни матеріальної форми твірного слова (семантична трансонімізація), хоч фактично трансонімізація відбувається під час утворення кожної нової власної назви, що постає на базі іншого оніма (Карпенко, 1990, с. 36). Чи не найпоширенішими в цьому контексті є складені назви, мотивовані перенесенням найменування іншого об’єкта з доданими розрізнявальними компонентами *великий — малий, старий — новий*, що виражають відношення «частина — ціле» чи позначають хронологічну характеристику об’єктів, напр.: *Мала Глумча* (х. (1946) Ємч.) (АТП, с. 171) < комп. *Глумча*, спільний для ойконімів *Мала Глумча* та *Велика Глумча* (с. (1946) Грдн.) (АТП, с. 168), і раніше функціював, очевидно, як самостійна назва, мотивована гідронімом *Глумча* (СГУ, с. 138) [див.: *Глумчанський* (х. (1946) Велико-Глумчанської с. р. Грдн.) (АТП, с. 168)]; *Бол.*¹ *Переґень* та *Мал. Переґень* (уроч. (1846—1863), с. Радовель Олев.) (Шуберт, 21,6) також мають спільний мотивувальний компонент *Переґень*; *Б. Цвѣтъ* та *Мал. Цвѣтъ* (бол. (1846—1863), с. Королівка Ємч.) (Шуберт, 21,6) < мікротопоніма *Цвѣтъ* (уроч. (1846—1863), с. Королівка Ємч.) (Шуберт, 21,6); *Мала Климентіївка* (х. (1946) Климентіївської с. р. Баран.) (АТП, с. 163) < назви с. *Климентіївка* (АТП, с. 163) + компонент *Мала*; *Мала Язвинка* (потік (1846—1863),

¹ Скорочення *Б.* та *Бол.* трактуємо як рос. ‘большой’ (укр. ‘великий’).

с. Червона Воля Грдн.) (Шуберт, 21,6) < *Язвинка* (л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра) (СГУ, с. 634), пор. гідронім *Велика Язвинка* (Шуберт, 21,6); *Нова Крошня* (х. (1946) Крошнянської Другої с. р. Жит.) (АТП, с. 173) < ойконіма *Крошня* (пор. також: *Крошня Друга*) (АТП, с. 173).

Отже, мікротопонімікон Житомирського Полісся — цінне джерело для вивчення трансонімізації, оскільки в ньому широко відображено її різноманітні вияви. Вона реалізується за умови суміжності або ієрархічного зв'язку об'єктів (уроч. *Лозниця* < назви р. *Лозниця*; х. *Веселівка* < назви с. *Веселівка*), зміни географічної реальності в межах однієї території (х. *Дриглів* < компонент *Дрыглов* назви ос. *Дрыглов СѢбруб*) та семантичного переосмислення назви (куток м. *Шанхай* < назви мегаполіса *Шанхай*). Трансонімізація — дериваційний процес, який може відбуватися як у відносно «чистому» вигляді, так і в поєднанні із засобами словотвору, зокрема з додаванням розрізняювальних компонентів *великий* — *малий*, *старий* — *новий*, що відображають відношення «частина — ціле» або хронологію заснування об'єкта чи назви (х. *Мала Глумча*, с. *Велика Глумча* < **Глумча*, пор. назву р. *Глумча*, вторинну щодо наведених ойконімів). Часто етимологія похідних назв прозора, оскільки їх поява безпосередньо пов'язана з відомим топонімом. Водночас фактичний матеріал репрезентує мікротопоніми, які зазнали часткової або повної деетимологізації, що ускладнює їх інтерпретацію та потребує залучення історичних джерел (пор.: уроч. *Безудь*, бол. *Перга* тощо).

Список скорочень: бол. — болото; дж. — джерело; житл. — житловий; крин. — криниця; лівобер. — лівобережний; м. — місто; мрн — мікрорайон; нп — населений пункт; обл. — область; п. — права притока; пасов. — пасовище; півн. — північ; пов. — повіт; прізви. — прізвище; р. — річка; с. — село; смт — селище міського типу; с. р. — селищна рада; сучас. — сучасний; тер. — територія; торф. — торфовище; уроч. — урочище; х. — хутір.

Скорочення назв адміністративно-територіальних одиниць: *отг, сільські та міські ради, райони (подано за попереднім адміністративно-територіальним устроєм, до 2020 р.), волості, повіти:* Баран. — Баранівськ(ий); Бараш. — Барашівськ(ий); Блкр. — Білгородицька; Грдн. — Городницьк(ий); Ємлч. — Ємільчинськ(ий); Жит. — Житомирськ(ий); Корс. — Коростенськ(ий); Лугин. — Лугинськ(ий); Нар. — Народицький; Н-В. — Новоград-Волинськ(ий); Овр. — Овруцьк(ий); Олев. — Олевськ(ий); Пот. — Потіївськ(ий); Слов. — Словечанськ(ий); Черн. — Черняхівськ(ий); Яр. — Ярунськ(ий).

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АКЖГУ — Матвієнко А.М., Мойсієнко В.М. (упор.), Німчук В.В. (ред.). (2002). *Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року*. Житомир: б. в.

АТП — *Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ: на 1 вересня 1946 року*. (1947). Київ: Українське видавництво політичної літератури.

АЮЗР — *Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов [...]* (1859—1914). (ч. I—VIII). Київ.

Габорак — Габорак М.М. (2019). *Прізвища Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник*. Івано-Франківськ: Місто НВ.

Додаток — Сарган Н.Ю. (2025). *Становлення мікротопонімії Житомирського Полісся* [додаток до дис. ... докт. філос.]. Київ.

Костриця — Костриця М.Ю., Кондратюк Р.Ю. (2002). *Історико-географічний словник Житомирщини* (т. 1). Житомир: ПП М.Г. Косенко.

СГУ — Непокупний А.П., Стрижак О.С., Цілуйко К.К. (1979). *Словник гідронімів України*. Київ: Наукова думка.

СМгУ — Желізняк І.М., Карпенко О.П., Лучик В.В., Поляруш Т.І., Стрижак О.С., Шульгач В.П. (2004). *Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина*. Київ: Видавництво «Обереги».

СУМ — *Словник української мови: в 11 т.* (1970—1980). Київ: Наукова думка.

Тимченко 1 — Тимченко Є. (ред.). (1932). *Історичний словник українського язика* (т. 1: А—Ж). Харків — Київ: Державне видавництво України.

Шуберт — Шуберт Ф.Ф., Тучкова П.А. (1915). *Военно-топографическая карта Российской Империи 1846—1863 гг.* Масштаб: 3 версты на дюйм (1: 126 000).

ЛІТЕРАТУРА

Баньої В.Ф. (2009). *Мікротопонімія басейну річки Ужа (на матеріалі українських говірок Закарпаття)* [дис. ... канд. філол. наук]. Івано-Франківськ.

Білоусенко П.І., Самоєнко О.О. (2012). Назви осіб на *-ани (-яни)* в давньорусько-українській мові XI—XIII ст. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: збірник наукових праць* (с. 37—42). Дрогобич: Посвіт.

Бучко Д.Г. (2004). Відродінні ойконіми польсько-українського пограниччя. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія філологічна*, 34 (II), 154—164.

Бучко Д.Г. (2005). Анойконіми сіл давнього Любачівського повіту. М. Łesław, M. Olejnik (red.), *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych* (s. 17—23). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Бучко Д.Г. (2013). Онімізація і трансонімізація в ойконімії. *Състояние и проблеми на българската ономастика*, 1 (13), 120—128. <https://surli.cc/xmtlof> (дата звернення: 23.12.2025).

Вербич С.О. (2020). Формування ойконімної системи в давньозаселених регіонах України (на прикладі назв поселень сучасних Вінниччини та Хмельниччини). *Українська мова*, 4, 50—71. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.04.050>

Карпенко Ю.О. (1990). Онімізація і трансонімізація як словотвірний акт. *Шоста республіканська ономастична конференція. Тези доповідей і повідомлень* (с. 35—37). Одеса: ОДУ.

Карпенко Ю.О. (2009). Етонім. І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Желізняк та ін. (ред.), *Енциклопедія Сучасної України*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://esu.com.ua/article-18066> (дата звернення: 23.12.2025).

Ковалик І.І. (1961). *Вчення про словотвір*. Львів: Видавництво Львівського університету.
Купчинська З.О. (2012). Назви на *-ич-і* та *-ан-и*: від етонімів до мікротопонімів. О.П. Карпенко, В.П. Шульгач (ред.), *Студії з ономастики та етимології* (с. 131—140). Київ: Кий.

Купчинський О.А. (1981). *Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень. Географічні назви на -ич-і*. Київ: Наукова думка.

Лужецька О.Б. (2015). *Мікротопонімія Південно-Західного Опілля* [дис. ... канд. філол. наук]. Івано-Франківськ.

Отін Є.С. (1997а). Вторинна топонімізація конотативних географічних назв. *Избранные работы* (с. 219—234). Донецьк: Видавництво «Донеччина».

Отін Є.С. (1997б). Топонимическая метонимия (вид связи «гидроним — ойконим»). *Избранные работы* (с. 195—210). Донецьк: Видавництво «Донеччина».

- Франко З.Т. (1984). Словотворчі типи мікротопонімів староукраїнської мови XIV—XV ст. *Мовознавство*, 4, 44—50.
- Царалунга І.Б. (2009). Українські мікротопоніми на -ани (-яни). В.П. Шульгач (ред.), *Студії з ономастики та етимології* (с. 189—196). Київ: Видавництво «Довіра».
- Черепанова Є.О. (1999). Конотативні топоніми. І.М. Желєзняк (ред.), *Ономастика Полісся* (с. 77—91). Київ: Інститут української мови НАН України.
- Чеховський І.Г. (1996). *Мікротопонімія Чернівецької області в історичному аспекті (утворення на базі народної географічної термінології)* [автореф. дис. ... канд. іст. наук]. Чернівці.

Статтю отримано 08.01.2026

Статтю схвалено 26.05.2026

Статтю опубліковано 06.07.2026

REFERENCES

- Banioi, V.F. (2009). *Microtoponyms of the Uzh River Basin (based on Ukrainian dialects of Zakarpattia)* [Dis. ... Candidate Philol. of Science]. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).
- Bilousenko, P.I., & Samoienko, O.O. (2012). Personal names ending in -any (-yany) in the Old Russian-Ukrainian language of the 11th—13th centuries. *Native word in ethnocultural dimension: collection of scientific works* (pp. 37—42). Drohobych: Posvit (in Ukrainian).
- Buchko, D.H. (2004). Revived oikonyms of the Polish-Ukrainian borderland. *Bulletin of the Ivan Franko National University of Lviv. Philological Series*, 34 (II), 154—164 (in Ukrainian).
- Buchko, D.H. (2005). Anonymization of villages of the ancient Lyubachiv district. M. Łesioń, M. Olejnik (Eds.), *Microtoponymy at the linguistic-cultural borderlands* (pp. 17—23). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (in Ukrainian).
- Buchko, D.H. (2013). Onymization and transonymization in oikonymy. *Status and Problems of Bulgarian Onomastics*, 1 (13), 120—128. Retrieved December 23, 2025 from <https://surli.cc/xmtlof> (in Ukrainian).
- Chekhovskiy, I.H. (1996). *Microtoponymy of Chernivtsi region in historical aspect (formation based on folk geographical terminology)* [Author's abstract of the thesis ... Candidate Hist. of Science]. Chernivtsi (in Ukrainian).
- Cherepanova, Ye.O. (1999). Connotative toponyms. I.M. Zheliezniak (Ed.), *Onomastics of Polissya* (pp. 77—91). Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy (in Ukrainian).
- Franko, Z.T. (1984). Word-forming types of microtoponyms of the Old Ukrainian language of the 14th—15th centuries. *Movoznavstvo*, 4, 44—50 (in Ukrainian).
- Karpenko, Yu.O. (1990). Onymization and transonymization as a word-forming act. *The Sixth Republican Onomastic Conference. Abstracts of the presentation and report* (pp. 35—37). Odesa: ODU (in Ukrainian).
- Karpenko, Yu.O. (2009). Ethnonym. I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskiy, M.H. Zhelezniak etc. (Ed.), *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved December 23, 2025 from <https://esu.com.ua/article-18066> (in Ukrainian).
- Kovalyk, I.I. (1961). *Learning about word formation*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho un-tu (in Ukrainian).
- Kupchynska, Z.O. (2012). Names ending in -ich-i and -an-y: from ethnonyms to microtoponyms. O.P. Karpenko, V.P. Shulhach (Ed.), *Studies in onomastics and etymology* (pp. 131—140). Kyiv: Kyi (in Ukrainian).
- Kupchynskiy, O.A. (1981). *The oldest Slavic toponyms of Ukraine as a source of historical and geographical research. Geographical names in -ych-i*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Luzhetska, O.B. (2015). *Microtoponymy of the South-Western Opillya* [Thesis ... Candidate Philol. of Science]. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

- Otin, E.S. (1997a). Secondary toponymization of connotative geographical names. *Selected works* (pp. 219—234). Donetsk: Vydavnytstvo “Donechchyna” (in Ukrainian).
- Otin, E.S. (1997b). Toponymic metonymy (a type of connection between “hydronym — oikonym”). *Selected works* (pp. 195—210). Donetsk: Vydavnytstvo “Donechchyna” (in Russian).
- Tsarylunha, I.B. (2009). Ukrainian microtoponyms ending in -any (-yany). V.P. Shulhach (Eds.), *Studies in onomastics and etymology* (pp. 189—196). Kyiv: Vydavnytstvo “Do-vira” (in Ukrainian).
- Verbych, S.O. (2020). Formation of the oikonymic system in long-settled regions of Ukraine (on the example of the names of settlements in modern Vinnytsia and Khmelnytskyi regions). *Ukrainian language*, 4, 50—71. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.04.050> (in Ukrainian).

Received 08.01.2026

Revised 26.05.2026

Accepted 06.07.2026

Nadiia Sarhan, PhD, Junior Researcher in the Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: sarhan.nadiia@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0002-7873-3549>

TRANSONYMIZED MICROTOPYNOMS OF ZHYTOMYR POLISSYA

The article provides a comprehensive analysis of transonymization as a subtype of the lexico-semantic method of forming proper names, based on the material of the microtoponymy of Zhytomyr Polissia. The issue of the derivational status of transonymization is examined, as it is often interpreted in onomastic studies as a non-derivational process. The main conditions for the realization of transonymization are identified, including the adjacency or hierarchical connection of geographical objects (e.g. the name of the hamlet *Веселівка* derived from the name of the village *Веселівка*; the name of the quarry *Богунський* derived from the name of the residential district *Богунія*), the change of a geographical feature within the same territory (e.g. the bog name *Избины*, microregion name *Багно*), as well as semantic reinterpretation of the name (e.g. the name of a city quarter in Malyn *Шанхай*). Special attention is paid to names reflecting changes in the nature of geographical objects and to cases in which transonymization is indicated by semantic or grammatical incongruity between the name and the designated referent. It has been established that in microtoponymy transonymization may occur both in a relatively “pure” form and in combination with morphological transformations, stem compounding, and the use of differentiating components. On the basis of factual material, microtoponyms motivated by oikonoms, hydronyms, and other microtoponyms are analysed, and the directions of name transfer between different classes of onyms are determined. It is concluded that microtoponyms formed through transonymization constitute a significant layer of the region’s toponymy and represent an important source for reconstructing historical, cultural, and landscape changes.

Keywords: *microtoponym, proper geographical names, hydronym, oikonym, transonymization, lexico-semantic word formation, Zhytomyr Polissia.*